

Passie Stemmen

5 dagen Polyfonie in Leuven

wo 28.10 - 22.30u
Sint-Pieterskerk

do 29.10 - 20u
Kapel Romaanse Poort

vr 30.10 - 20u
Predikherenkerk

za 31.10 - 20u
Predikherenkerk

zo 01.11 - 20u
Museum M

Passie van de Stemmen

Kruisafneming (1435)
Rogier van der Weyden
°1400-†1464

©Photo: Johan Celeyns - johan@rocam.be

TENTOONSTELLING **DE PASSIE VAN DE MEESTER**

Een prestigieuze tentoonstelling over één van de grootste Vlaamse Primitieven, met ruim 100 topstukken uit de belangrijkste Europese en Amerikaanse verzamelingen.
Contact en meer informatie: m@leuven.be | www.mleuven.be | 016|20 09 09

MEER INFORMATIE OVER **PASSIE VAN DE STEMMEN?**

info@alamirefoundation.be | www.arts.kuleuven.be/alamire | 016|32 87 50

Colofon

Samenstelling en redactie: Sofie Taes

Concept en eindredactie: Bart Demuyt, Ann Hasendonckx, Sofie Taes

Curator Passie van de Stemmen: Bart Demuyt, Alamire Foundation

Met dank aan: Mark Vervenne, Louis Tobback,
Jurgen De bruyn, Marnix De Cat, Patrick Denecker,

Björn Schmelzer en Paul Van Nevel

Vormgeving: Friedemann Vervoort

EEN INITIATIEF VAN:

MET DANK AAN ONZE SUBSIDIENTEN EN PARTNERS:

V.u.: Bart Demuyt, Ladeuzeplein 21 postbus 5591 - 3000 Leuven
Wettelijk depotnummer: D/2009/12.118/1

Woord vooraf

Op 20 september 2009 heropende het voormalige Museum Vander Kelen-Mertens na een grondige restauratie als Museum M. De prestigieuze tentoonstelling 'Rogier van der Weyden 1400|1464. De Passie van de Meester' plaatste M meteen bovenaan de nationale en internationale culturele agenda.

Met het genie van der Weyden en zijn magistrale portretkunst als uitgangspunt en de precisie en het mededogen van zijn schilderijen als inspiratiebron, werd **Passie van de Stemmen** opgezet: een kort maar intens festival rond de Vlaamse polyfonie dat een auditieve dimensie toevoegt aan het visuele aspect van Rogiers buitengewone oeuvre.

Als concertlocatie werd - hoe kan het ook anders - gekozen voor enkele van de prachtige gotische kerken die Leuven rijk is. Het gebruik van historische locaties verhindert niet dat de meest hedendaagse uitvoeringsmogelijkheden benut zullen worden. Het festival biedt op die manier gelaagdheid op verschillende niveaus: de

schilderkunst wordt verbonden en geconfronteerd met de muziek; muzikaal erfgoed wordt in en tegenover architecturaal erfgoed geplaatst; het verleden wordt getoetst aan het heden. Het resultaat is een veelheid aan stemmen die tegelijk zal verbluffen, verwonderen, ontroeren en prikkelen!

In naam van de organisatoren - de Alamire Foundation, Internationaal Centrum voor de Studie van de Muziek in de Lage Landen en het Leuvense culturele centrum 3oCC - heet ik u van harte welkom op dit feest voor oog en oor, met de wens dat ook u zich begeistert mag voelen door de passie van onze schitterende musici en het artistieke oeuvre dat zij zullen doen herleven.

Bart Demuyt,
Directeur Alamire Foundation

Inhoud

Woord Vooraf	pg. 1
Concerten	
CAPILLA FLAMENCA LA CACCIA PSALLENTE <i>Compassio</i>	pg. 5
ZEFIRO TORNA <i>Les Champions des Dames</i>	pg. 9
GRAINDELAVOIX <i>Le Don des Larmes</i>	pg. 13
HUELGA ENSEMBLE <i>Het Oor van Rogier</i>	pg. 17
CAPILLA FLAMENCA <i>L'Essence des Sens</i>	pg. 21
Essay <i>Passie van de Stemmen</i>	pg. 25
Extra activiteiten	pg. 31
Praktische info	pg. 32
Colofon	pg. 33

C o m p a s s i o

“Car vous estes celle que veul servir,
Craindre, doubter, honorer et joÿr
Tout mon vivant sans nulle autre pensée:
Mon plus haut bien...”

(UIT : MON PLUS HAUT BIEN - PIERRE FONTAINE)

CAPILLA FLAMENCA

Tore Denys
Lieven Termont
Dirk Snellings
Marnix De Cat

*tenor
baritonans
bas
altus & artistieke leiding*

LA CACCIA

Dani Pelagatti
Christian Braun
Patrick Denecker

*schalmei
schuiftrompet
pommer & muzikale leiding*

PSALLENTEs

Conor Biggs
Pieter Coene
Paul Schils
Philippe Souvague
Hendrik Vanden Abeele

*zang
zang & muzikale leiding*

i.s.m. UUR KULTUUR

Capilla Flamenca geldt al geruime tijd als autoriteit op het vlak van de uitvoering van laat-middeleeuwse- en renaissancepolyfonie. Dankzij een continue herbronning - die zich inspireert op het historische model - en de samenwerking met vooraanstaande musicologen, brengt het ensemble unieke concert-programma's.

La Caccia, gesticht door Patrick Denecker, hanteert een even brongevoelige als experimentele benadering van diverse repertoires, stijlen en bezettingen en concentreert zich daarbij op ensemblemuziek van 1400 tot 1600.

Ook **Psallentes**, in 2000 opgericht door Hendrik Vanden Abeele, gaat op zoek naar historische bronnen, fundamenteën en ontwikkelingen om tot het wezen van het gregoriaanse repertoire te kunnen komen.

wo 28.10 - 22.30u
Sint-Pieterskerk

do 29.10 - 20u
Kapel Romaanse Poort

vr 30.10 - 20u
Predikherenkerk

za 31.10 - 20u
Predikherenkerk

zo 01.11 - 20u
Museum M

C O M P A S S I O

Minnestrelen

Il est venus

La plus belle et douce figure

Pour une fois et pour toute ma vie

Las ie ne puis oir nouvelle

Je suy defait/

A ma dame playsant et belle

Mon plus haut bien

Auxce bon youre delabonestren

Anoniem (Codex Reina)

Nicolas Grenon (ca. 1375 - 1456)

Cardot (ca. 1380 - 1470)

Johannes Legrant (fl. ca. 1420 -1440)

Nicolas Grenon | *Hugo de Lantins* (fl. 1420 - 1430)

Pierre Fontaine (ca. 1380 - ca. 1450)

Anoniem (Trento Manuscript)

Quand mon cuer pleure

Antiphona Longe fecisti

De lamentatione Jeremiae prophetae (Aleph - Ghimel)

Kyrie 'apostolorum' / de Martiribus

Eterne rerum conditor

Déploration, sur la mort de Binchois

Anoniem (gregoriaans)

Anoniem (gregoriaans)

Gilles Binchois (ca. 1400 - 1460)

Gilles Binchois

Johannes Ockeghem (ca. 1410 - 1497)

Responsorium Omnes amici mei

Anoniem (gregoriaans)

Lamento Sanctae Matris Ecclesiae Constantinopolitanae

Guillaume Du Fay (1397 - 1474)

Se la face ay pale

Guillaume Du Fay

Donnes l'assault a la fortesse

Guillaume Du Fay

Ce moys de may

Guillaume Du Fay

Beata Maria

Prosa Verbum bonum

Anoniem (gregoriaans)

Prosa Advocatam

Anoniem (gregoriaans)

Ave Regina

Walter Frye (? - 1475)

O Flos flagrans

Johannes Brassart (ca. 1400/05 - 1455)

Regina celi

Johannes Brassart

Antiphona Mater Patris

Anoniem (gregoriaans)

Agnus uit Missa 'Ecce Ancilla'

Johannes Regis (ca. 1425 - ca. 1496)

Ave Regina Caelorum III

Guillaume Du Fay

Les Champions des Dames

“Mort contre moi se resveille,
je transisse de pleurer,
comment vous povez endurer”

(UIT : NE JE NE DORS NE JE NE VEILLE - GUILLAUME DU FAY)

ZEFIRO TORNA

Cécile Kempnaers	<i>zang</i>
Emmanuelle Guigues	<i>vedel</i>
Guillermo Pérez	<i>organetto</i>
Jurgen De bruyn	<i>luit, zang & artistieke leiding</i>

Het vocaal-instrumentaal ensemble **Zefiro Torna** werd opgericht in 1996 en stelde zich tot doel om waardevol muzikaal erfgoed op unieke wijze nieuw leven in te blazen, vertrekkende vanuit een diep respect voor het verleden. Dit uit zich in een keuze voor authentieke instrumenten, historische uitvoeringstechnieken en musicologisch vooronderzoek, aangevuld met eigen, creatieve elementen.

wo 28.10 - 22.30u
Sint-Pieterskerk

do 29.10 - 20u
Kapel Romaanse Poort

vr 30.10 - 20u
Predikherenkerk

za 31.10 - 20u
Predikherenkerk

zo 01.11 - 20u
Museum M

Les Champions des Dames

Mirandas parit haec urbs florentina puellas

Vergene bella, che di sol vestita

La plus belle et douce figure

Par le regard de vos beaux yeux

Quel fronte signorille in paradiso

La belle se siet

Triumpho de le done, o chiara luce

Las, que feray? Ne que je devenray

Lamentatio S. Matris Ecclesiae Constantinopolitanae

Deuil Angoisseus

O Dio, che meolesti d'ognj cento

Ne je ne dors ne je ne veille

Jamais tant que je vous revoye

Guillaume Du Fay (1397 - 1474)

Guillaume Du Fay

Nicolas Grenon (ca. 1375 - 1456)

Guillaume Du Fay

Guillaume Du Fay

Guillaume Du Fay

Anoniem

Guillaume Du Fay

Guillaume Du Fay

Gilles Binchois (ca. 1400 - 1460)

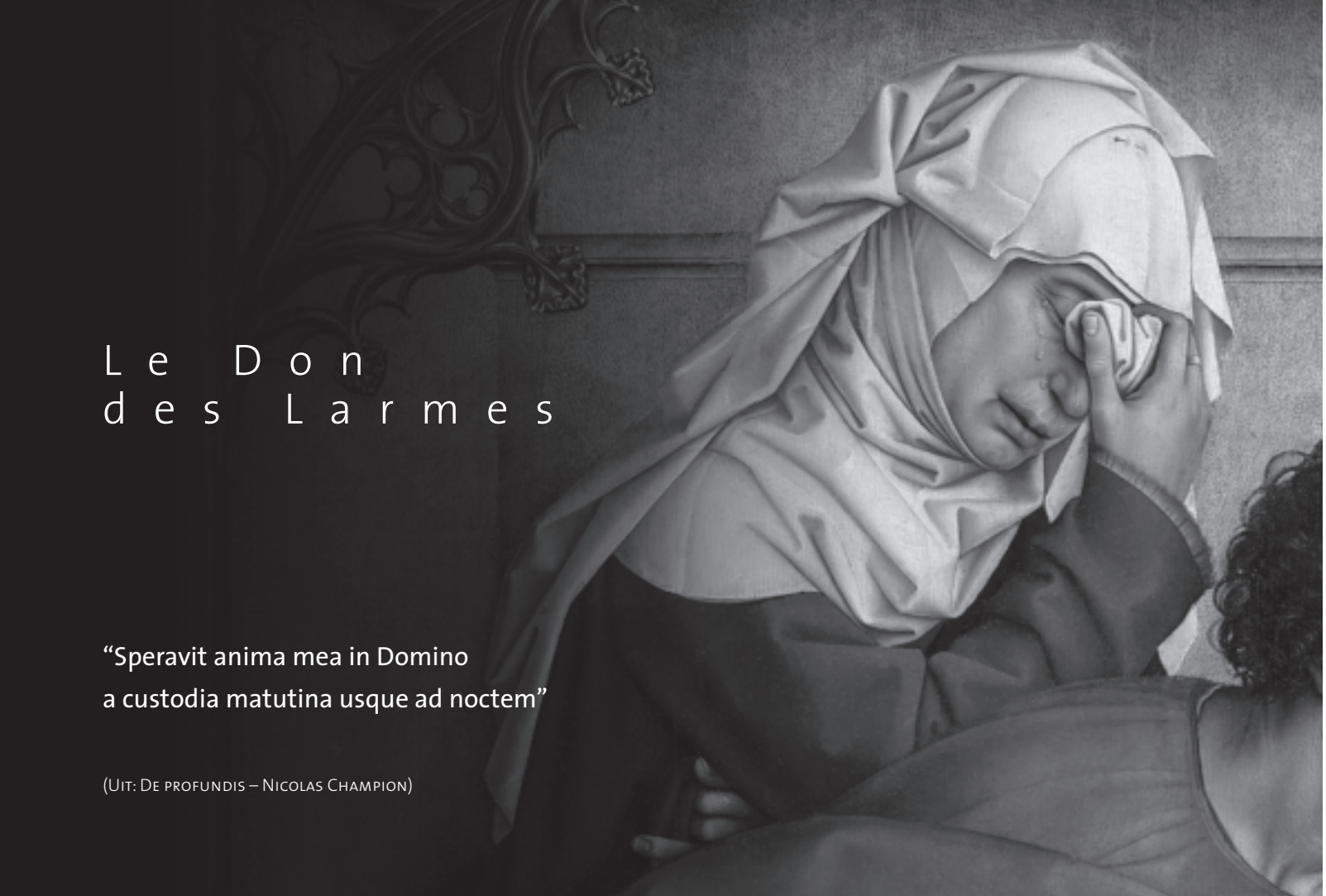
Anoniem

Guillaume Du Fay

Gilles Binchois

Aymé sospirj, non truovo pace
Ope es in minnen groot ghenuecht
Fate d'arera e non 'acostar in za
Qui veut mesdire, si mesdie
He, compaignons, resvelons nous
Ce jour de l'an voudray joye mener
Ben so che mia mente
Or sus amans, veulliés vous resveiller
Il est venus le temps que desiroye
Bon jour, bon mois, bon an et bonne estraine
Adieu ces bons vins de Lannoys

Anoniem
Anoniem
Anoniem
Gilles Binchois
Guillaume Du Fay
Guillaume Du Fay
Anoniem
Anoniem
Anoniem
Guillaume Du Fay
Guillaume Du Fay

Le Don des Larmes

“Speravit anima mea in Domino
a custodia matutina usque ad noctem”

(UIT: DE PROFUNDIS – NICOLAS CHAMPION)

GRAINDELAVOIX

Olalla Alemàn
Patrizia Hardt
Yves Van Handenhove
Marius Peterson
Paul De Troyer
Lieven Gouwy
Thomas Vanlede
Arnout Malfliet
Antoni Fajardo
Jan Van Outryve
Floris De Rycker
Thomas Baeté
Liam Fennelly
William Taylor
Björn Schmelzer

zang
luit/cister
luit

vedel/gamba
harp
artistieke leiding

graindelavoix werd opgericht door Björn Schmelzer en is een buitenbeentje in het Vlaamse oudemuziek-landschap. De groep houdt zich beslist niet aan de ongeschreven esthetische 'etiquette' van de oude-musiekwereld, maar gaat op zoek naar alternatieve mogelijkheden, waarbij een 'constructivistische' benadering van bronnen, individuele expressie en intensiteit de voorrang krijgen.

wo 28.10 - 22.30u
Sint-Pieterskerk

do 29.10 - 20u
Kapel Romaanse Poort

vr 30.10 - 20u
Predikherenkerk

za 31.10 - 20u
Predikherenkerk

zo 01.11 - 20u
Museum M

L e D o n d e s L a r m e s

Klaagzangen en larmoyante polyfonie uit de Frans-Vlaamse traditie (ca. 1430-1500)

Adieu mes tres belles amours

Esclave puist yl devenir

De profundis clamavi

Qui veut mesdire

Doleo super te

Adieu mon amoureuse joye

Du tout plongiet/Fors seulement

Gilles Binchois (ca. 1400 - 1460)

Gilles Binchois

Nicolas Champion (ca. 1475 - 1533)

Gilles Binchois

Pierre de La Rue (ca. 1452 - 1518)

Gilles Binchois

Antoine Brumel (ca. 1460 - ca. 1512/13)

Tant plus ayme

Je n'ay deuil

L'eure est venue

Déploration sur la mort de Binchois

Absalon fili mi

Déploration sur la mort d'Ockeghem

Gilles Binchois

Alexander Agricola (ca. 1445/6 - 1506)

Alexander Agricola

Johannes Ockeghem (ca. 1410 - 1497)

Pierre de La Rue

Josquin des Prez (ca. 1450/55 - 1521)

wo 28.10 - 22.30u
Sint-Pieterskerk

do 29.10 - 20u
Kapel Romaanse Poort

vr 30.10 - 20u
Predikherenkerk

za 31.10 - 20u
Predikherenkerk

zo 01.11 - 20u
Museum M

H e t o o r v a n R o g i e r

“Gemir en plourant soirs et matins,
rompre cheveux tordre mes mains,
est tout le mains,
des angoisses que j’assaveure”

(UIT : OU LIT DE PLEURS – ANONIEM)

HUEL GAS ENSEMBLE

Els Van Laethem	
Sabine Lutzenberger	<i>cantus</i>
Peter de Groot	<i>altus</i>
Achim Schulz	
George Pooley	
Stefan Berghammer	
Matthew Vine	<i>tenor</i>
Tim Scott Whiteley	<i>bariton</i>
Willem Ceuleers	<i>bas</i>
Bart Coen	
Peter Declercq	<i>blokfluiten</i>
Silke Jacobsen	<i>blokfluiten, tenor- en baskromhoorn,</i> <i>handfluit, trommel</i>
Wim Becu	<i>trompette de ménestrel, sackbut</i>
Paul Van Nevel	<i>artistieke leiding</i>

Het **Huelgas Ensemble** werd in 1970 opgericht door Paul Van Nevel. Steeds opnieuw weet het te verrassen door de originele programmering van onbekende werken, en door de doorleefde en gevoelige interpretaties die een grote vertrouwdheid demonstreren met de uitvoeringsattitudes die tijdens de middeleeuwen en de renaissance gangbaar waren.

wo 28.10 - 22.30u
Sint-Pieterskerk

do 29.10 - 20u
Kapel Romaanse Poort

vr 30.10 - 20u
Predikherenkerk

za 31.10 - 20u
Predikherenkerk

zo 01.11 - 20u
Museum M

H e t o o r v a n R o g i e r

Verblijf in de omgeving van Doornik

Gaude tu baptista Christi

Helas je suy livré a mort

Sanctus vineus secundum loqueville

Benoit (fl. 1436 - 1455)

Horlay (fl. ca. 1450)

Richard Loqueville (? - 1418)

Aan het Bourgondische hof in Brussel

A cheval tout homme

Sanctus

Ou lit de pleurs

Anoniem (ca. 1440)

Gilles Binchois (ca. 1400 - 1460)

Anoniem (ca. 1450)

KORTE PAUZE

Reis naar Italië

Ballo Spero

Guglielmo Ebreo da Pesaro (ca.1420 - na 1484)

Stabat Mater

Anoniem (Italië, ca. 1450)

Ayme sospiri

Anoniem (Firenze, ca. 1450)

Terug in Vlaanderen

Bel Accueil

Antoine Busnoys (ca. 1430 - 1492)

Ha dure Mort!

Anoniem (ca. 1450)

Sanctus uit Missa Ecce Ancilla Domini

Guillaume Du Fay (1397 - 1474)

Sur la rive de la mer

Anoniem (ca. 1470)

wo 28.10 - 22.30u
Sint-Pieterskerk

do 29.10 - 20u
Kapel Romaanse Poort

vr 30.10 - 20u
Predikherenkerk

za 31.10 - 20u
Predikherenkerk

zo 01.11 - 20u
Museum M

L'Essence des Sens

“Se je souspire, plains et pleure,
Cent mille fois plus que ne di,
C'est pour l'amour de mon amy,
Per qui seulete je demeure.”

(UIT : SE JE SOUSPIRE, PLAINS ET PLEURE - GILLES BINCHOIS)

CAPILLA FLAMENCA & JOANNA DUDLEY

Tore Denys	<i>tenor</i>
Lieven Termont	<i>baritonans</i>
Dirk Snellings	<i>bas</i>
Marnix de Cat	<i>altus & artistieke leiding</i>
Jan Van Outryve	<i>luit</i>
Liam Fennelly	
Thomas Baeté	
Piet Stryckers	<i>viola da gamba</i>
Patrick Denecker	<i>fluiten, doedelzak</i>
Joanna Dudley	<i>regie & performance</i>

De kern van de **Capilla Flamenca** bestaat uit vier zangers: een kwartet dat soms wordt aangevuld met meerdere zangers, een alta capella (blaasinstrumenten), een bassa capella (snaarinstrumenten) of een orgel, naargelang de noden van het repertoire. Het ensemble verlegt ook geregeld de eigen muzikale grenzen in samenwerkingen met theatermakers, dansgezelschappen, performance-artiesten, etc.

wo 28.10 - 22.30u
Sint-Pieterskerk

do 29.10 - 20u
Kapel Romaanse Poort

vr 30.10 - 20u
Predikherenkerk

za 31.10 - 20u
Predikherenkerk

zo 01.11 - 20u
Museum M

L'Essence des Sens

Kruisafneming

Se je souspire, plains et pleure
Eer ende lof
De Plus en plus

Gilles Binchois (ca. 1400 - 1460)
Martinus Fabri (? - 1400)
Gilles Binchois

Brussel

Nove cantum melodiae
Or sus amans, veulliés vous résveiller

Gilles Binchois
Anoniem

Portretten

Se la face ay pale
La plus jolie et la plus belle
Op eenen tijd in minen zyn

Guillaume Du Fay (1397 - 1474)
Nicolas Grenon (ca. 1375 - 1456)
Johannes Pullois (? - 1478)

Grafmonument

Le souvenir de vous me tue
Quant de la belle
O Pulcherrima mulierum

Robert Morton (ca. 1430 - 1479)
Guillaume Malbecque (ca. 1400 - 1465)
John Plummer (ca. 1410 - ca. 1484)

Regina caeli**ANNUNTIATA**

Ave Regina

Leonel Power (? - 1445)

Gaude Maria Virgo (Esclave puist adevenir)

Anoniem

MADONNA

O florens rosa

Walter Frye (? - 1475)

Espris d'amours

Gilles Binchois

Lament

Tout a par moy

Walter Frye | Gilles Binchois?

Cuer triste

Guillaume Du Fay

Mon cuer pleure

Pierre Fontaine (ca. 1380 - ca. 1450)

Les Larmes

Johannes Pullois

Puisque Madame – Je m'en voy

Johannes Regis (ca. 1425 - ca. 1496)

Slot

Victimae Paschali laudes

Antoine Busnoys (ca. 1430 - 1492)

S'il vous plaist

Johannes Regis

Allez regrets

Hayne van Ghizeghem (ca. 1445 - 1476/97)

Essay Passie van de Stemmen

De National Gallery in Londen herbergt *Timotheos*: een enigmatisch portret van Jan van Eyck. Het werk, gedateerd op 10 oktober 1432, toont een tot het middel afgebeelde, in een orangerood gewaad geklede jonge heer met een opgerold, beschreven vel papier in de rechterhand. Of deze pagina tekst of muziek bevat is niet duidelijk; ook de verwijzing naar Timotheos (Timotheos van Milete, de mythische musicus?) heeft in kunstwetenschappelijke studies een wisselende invulling gekend. De legendarische Duitse kunsthistoricus Erwin Panofsky hield een overtuigend pleidooi voor de identificatie van de afgebeelde figuur met **Gilles Binchois**, die samen met **Guillaume Du Fay** en John Dunstaple het triomfiraat van de vroege 15de-eeuwse muziekgeschiedenis uitmaakt.

Binchois' levensdata (1400-1460) vallen bijna perfect samen met die van een ander icoon van de 15de-eeuwse kunst: meester-schilder Rogier van der Weyden. Dat deze kunstenaar zijn uitsonderlijke oeuvre realiseerde in exact dezelfde periode als zijn vermaarde muzikale tijdgenoot kadert in een bredere vaststelling: die van een absolute artistieke hoogconjunctuur en internationale uitstraling van de laatgotische kunst in Vlaanderen op vlak van muziek, schilderkunst, en architectuur – met als paradepaardje het historische stadscentrum van Leuven. En zo zijn de bakens uitgezet voor het verhaal achter *Passie van de Stemmen*: een boeiende en dynamische vertelling rond kunstenaars, hun ideeën,

inspiraties, principes, relaties en contacten, van Brabantse gotiek over Vlaamse Primitieven tot Vlaamse polyfonisten: de re-creatie van een laatgotische kunstruimte.

De denkoefening die aan de invulling van dit festivalprogramma is voorafgegaan, verliep eigenlijk in omgekeerde richting: eerst was er het schitterende historische decor van de Leuvense Grote Markt en de Sint-Pieterskerk, waar in de nabijheid het gloednieuwe M een prestigieuze tentoonstelling zou organiseren met werk van Rogier van der Weyden – een van de meest opvallende namen in de kunstgeschiedenis van de stad. Vanuit deze – elkaar in historisch en esthetisch opzicht overlappende – elementen, ontstond een nieuwsgierigheid naar een derde component die de evocatie van het laatgotische Brabant haar volle dimensies zou kunnen geven: een auditieve component, een muzikaal luik.

Meteen stelden zich twee mogelijkheden: een muzikale reconstructie van de concrete historische context waarin Rogier heeft geleefd en de Brabantse gotiek heeft gefloreerd enerzijds, en anderzijds: een bredere selectie van muziek uit de 15de eeuw waarvan esthetische, vormelijke, inhoudelijke en technische principes met elementen uit de twee andere kunstvormen geconfronteerd zouden kunnen worden. Uiteindelijk werden beide uitgangspunten ter harte genomen.

Muziek rond Rogier: Doornik en het Bourgondische hof in Brussel

Om tot een muzikale reconstructie van Rogiers leefomgeving te komen, waren een grondige blik op diens biografie en een flinke dosis 'musicologisch constructivisme' vereist. Het is immers onmogelijk om vandaag met zekerheid vast te stellen welke klanen door het raam van Rogiers atelier kwamen gewaaid, of welke motetten hij precies hoorde tijdens zijn reizen in binnen- en buitenland. De 'educated guesses' waarop de concertprogramma's stoelen nemen zowel het œuvre van relevante, locale componisten in aanmerking als het repertoire van Bourgondische 'top-hits' die toen zo bekend en wijd verspreid waren, dat ze zeker ook Rogier ter ore kunnen zijn gekomen.

Het toneel van Rogiers leven wordt gevormd door twee steden: Doornik, waar hij geboren werd ca. 1400 en tot 1435 woonde met vrouw en kind, en Brussel – het hart van Bourgondië – waar hij zijn schilderscarrière naar nieuwe hoogten wist te stuwten.

Doornik of Tournai speelt in de geschiedenis van de Frans-Vlaamse polyfonie een niet onbelangrijke rol: een aantal parochies van Doornik viel op dat moment onder het bisdom Cambrai, toen een centrum van de polyfonie en de kunst van de 'ménestrels' of 'minnestrelen'. Doornik was tevens de geboorteplaats van de componisten Bosquet en **Pierre de La Rue**, terwijl **Guillaume Du Fay** beneficies hield in deze stad.

Het naburige Soignies was dan weer de thuisstad van **Johannes Legrant**. In datzelfde Soignies zou de befaamde **Johannes Regis** zijn overleden ca. 1496. Hij had er jarenlang als koormeester gewerkt aan de Sint-Vincentiuskerk, die rond het midden

van de eeuw op een indrukwekkende muziekkapel kon bogen: **Regis** was er onder meer de collega van **Gilles Binchois** en **Guillaume de Malbecque**. Iets westelijker is het kleine dorpje Busnes gesitueerd, de vermoedelijke geboorteplaats van **Antoine Busnoys**, die zijn muzikale carrière zou uitbouwen aan de Sint-Martinuskerk van Tours waar **Johannes Ockeghem** op dat moment schatbewaarder was!

In tegenstelling tot Doornik behoorde Brussel niet tot het Franse kroondomein: de stad was ca. 1430 overgeërfd door de Bourgondische hertog Filips de Goede. De stad stelde alles in het werk om de hertog binnen haar muren te laten resideren en slaagde in haar opzet met de bouw van de residentie Coudenberg: Brussel werd de thuishaven van een nieuwe aristocratische toplaag – die de handel en de kunsten sterk stimuleerde – en kon vanaf 1457 rekenen op de haast voortdurende aanwezigheid van de hertog. Het cultureel bloeiende Brussel moet een bijzondere aantrekkingskracht hebben uitgeoefend op Rogier, die via zijn echtgenote overigens ook een persoonlijke band had met de stad. In 1436 gaat Rogier dan ook graag in op de vraag om stadsschilder in Brussel te worden, waardoor hij meteen ook dichterbij de machtige hertogen komt te staan.

Behalve de sterkste politieke macht in West-Europa, was het Bourgondische hof ook een van de meest schitterende muzikale centra uit die periode. De kunstminnende hertogen zorgden voor een bloei van het muziekleven in hun gebieden en beschikten over een hofkapel met internationale uitstraling. Filips de Stoute (1384-1404) stond in voor de organisatie van de kapel in 1384;

bij zijn dood, twintig jaar later, had deze met 28 leden al ongekende proporties aangenomen en een kwaliteitsniveau bereikt dat zelfs dat van de pauselijke kapel overtrof.

Jan Zonder Vrees (1404-1419) moest de kapel aanvankelijk ontbinden, maar zorgde voor een nieuwe start in 1415 met musici als Guillaume Rouge, **Cardot**, **Pierre Fontaine** en **Nicolas Grenon**. Waar **Grenon** zich waagde aan de drie belangrijkste genres van de vroeg-15de-eeuwse polyfonie – mis, motet en chanson –, situeert het oeuvre van Fontaine zich volledig binnen het genre van het chanson: 6 rondeaux en 1 ballade van zijn hand zijn bewaard gebleven. Dat Fontaines profane composities uitermate goed bekend waren, kan afgeleid worden uit de verwijzingen naar deze componist in **Binchois'** motet *Nove cantum melodiae* en **Du Fay's** rondeau *Ce moys de may*.

Vanaf 1430 situeert de bloei van het Bourgondische muzikaleven zich in het hart van de Lage Landen. De hofkapel wordt er bevolkt door een geestelijke en muzikale elite, onderricht in de beste kathedraalscholen. Onder Filips de Goede (1419-1467) beleeft de kapel haar hoogdagen met **Pierre Fontaine**, **Gilles Binchois** en **Robert Morton**. Ook **Johannes Pullois** had graag deel van deze kapel willen uitmaken; de auditie van de in Pulle geboren componist was echter niet succesvol, maar nog datzelfde jaar (1447) kon hij aan de slag als pauselijke zanger in Rome! Karel de Stoute (1467-1477) nam **Hayne van Ghizeghem** aan als zanger en kamerdienaar en ook **Antoine Busnoys** diende als musicus ('demi-chappellain') aan zijn hof. De uit Beersel afkomstige **Guillaume Du Fay** zou 'capellanus' van Karel zijn geweest en het Bourgondische hof

meermaals hebben bezocht. **Du Fay's** *Missa Ecce Ancilla* werd overigens een jaar na Rogier van der Weydens dood in Brussel uitgevoerd, maar het werk circuleerde zeker vroeger in de Brusselse Bourgondische kringen.

De zus van Karels echtgenote, Anne van Exeter, had de Engelse componist **Walter Frye** in haar gevolg; deze familieband verklaart waarom de meeste werken van **Frye** in Bourgondische handschriften zijn overgeleverd. Het in Brussel bewaarde Bourgondische koorboek B-Br 5557 bevat ook een compositie van **Frye's** landgenoot **John Plummer**. Bij Filips de Schone, hertog van Bourgondië tussen 1493 en 1506, was dan weer **Alexander Agricola** in dienst, een van de belangrijkste 15de-eeuwse componisten van profane muziek en een van de meest 'internationale' polyfonisten aan het Bourgondische hof: hij bekleedde achtereenvolgens leidende muzikale functies in Cambrai, Mantua, Firenze, Napels en Rome.

Enkele werken in de hier voorgestelde programma's refereren rechtstreeks aan episodes uit de Bourgondische geschiedenis. Zo zou de klaagzang *Lamentatio S. Matris Ecclesiae Constantinopolitanae* gezongen zijn op het extravagante banket dat Filips de Goede na de val van Constantinopel had aangericht te Lille, om ridders te recruteren voor een nieuwe missie. Het programma '**Les Champions des Dames**' verwijst dan weer ondubbelzinnig naar het (quasi) gelijknamige, 24.000 verzen tellende gedicht van de Franse schrijver Martin le Franc dat werd opgedragen aan Filips de Goede. Het werk, dat dateert uit 1441/1442, beschrijft grote daden van vrouwen doorheen de geschiedenis en schaaft zich resoluut aan de zijde van het 'zwakke geslacht' in de zogenaamde

'cause des femmes'. Ook de typisch Bourgondische chansons van **Du Fay**, **Binchois**, **Grenon** en **Fontaine** bezingen de begeerde dame in al haar aspecten: van haar betoverende blik (*Par le regard de vos beaux yeux*) tot haar onweerstaanbare lichaam (het virelai *La plus belle et douce figure*).

Zijn positie als Brussels stadsschilder was zeker geen verstik- kend keurslijf voor Rogier: hij kon nog steeds opdrachten van bui- tenaf aanvaarden, zoals de *Kruisafneming* die hij schilderde voor het Leuvense Grote Gilde van de Voetboog. In Leuven werd op dat moment naarstig gebouwd aan de gotische Sint-Pieterskerk, waar ene Richard de Bellengues (of **Cardot**) als kannunik zou dienen. Cardot werd in 1470 – amper zes jaar na Rogier van der Weyden – begraven in de Brusselse Sint-Goedelekerk. Het rondeau *Pour une fois et pour toute ma vie* is zijn enige bewaard gebleven werk.

Rogier had zelfs voldoende vrijheid om buiten de landsgren- zen te reizen en te werken; zo bezocht hij in 1450 Rome, waar hij alom lof oogstte voor zijn oeuvre. Eenzelfde reis zuidwaarts werd ondernomen door de Limburger **Johannes Brassart**, die rond 1420 al in Rome werkte als musicus en in 1431 samen met **Du Fay** figu- reerde op de lijst van zangers aan de pauselijke kapel. In tegenstel- ling tot **Pierre Fontaine** was **Brassart** een componist van uitslui- tend geestelijke muziek, met een groot aantal werken die in de liturgie konden worden gebruikt.

Met de politieke en artistieke suprematie van het Bourgon- dische hof in het achterhoofd, het belang van Brussel als epicen- trum van een muzikale bloeiperiode, de internationale invloed die van de Bourgondische hofcomponisten en hun typische chanson-

repertoire uitging, is het bijzonder relevant en plausibel om net deze werken, dit canvas van klanken, te beschouwen als muzikale leefwereld van Rogier van der Weyden en klinkende pendant van de Brabantse gotiek.

Muziek voor een laatgotische kunstruimte

Het verbinden van 15de-eeuwse muziek met Rogiers oeuvre en de laatgotische bouwkunst op basis van principes, ideeën en evo- luties opent zowel interessante mogelijkheden als vervaarlijk gapende valkuilen. Groot is bijvoorbeeld de verleiding om enkel op basis van de emotionele diepgang van Rogiers schilderkunst parallellen te trekken met de superieure gave van de Vlaamse polyfonisten om technisch meesterschap te koppelen aan een expressie die in de muziekgeschiedenis haar weerga niet ken- de. Een verwantschap claimen tussen een geschilderd *Stabat Mater* en een beklemmende, ontroerende muzikale zetting van de *Stabat Mater*-tekst louter op basis van beider kracht om een emo- tionele respons te provoceren is iets te makkelijk.

Wel zijn zowel muziek als architectuur en plastische kunst goede gidsen om een historische ruimte te verkennen: ze zijn immers niet zozeer gedetermineerd door, dan wel doordrongen van een tijd, een ruimte, een historische realiteit en ademen nog restanten van die context. De cruciale vraag is dan: welke restan- ten – en verbanden, gelijkenissen of verschillen daartussen – kun- nen er binnen deze drie kunsttakken worden blootgelegd? Is het zoeken naar gemeenschappelijke kenmerken overigens een legi- tieme benadering of is een meer idiosyncratische visie geboden?

Muziek en architectuur hebben alvast altijd al een nauwe band met elkaar gehad. Dat renaissancebouwkunst in grote mate teruggrijpt op antieke muziektheorieën – in het bijzonder Pythagoras' getallenleer – is bekend en geenszins een louter retrospectieve bedenking: humanist Leon Battista Alberti (1404-1472) beschreef de afhankelijkheid van architectuur van de getallen die het wezen van de muziek uitmaken in zijn *De re aedificatoria* (ca. 1450). Muzikanten kwalificeert hij als diegenen 'bij wie dit soort getallen zeer goed bekend zijn'. Dat moet zeker het geval geweest zijn bij **Antoine Busnoys**: zijn *Missa 'L'homme armé* bouwt ondubbelzinnig verder op de erfenis van Pythagoras, met haar onderdelen waarvan de lengte bepaald blijkt door de getalverhoudingen die de Griekse wijsgeer als ideaal had vooropgesteld.

Een interessant aspect is de ruimtewerking in Rogiers kunst, de laatgotische architectuur en muziek. Vooreerst valt op dat er een spel met horizontaliteit en verticaliteit wordt gespeeld. In de gotische architectuur overheerst een sterke drang naar verticaliteit, die als bouwtechnisch gevolg heeft dat horizontale elementen de verhoogde druk dienen op te vangen. De lange middenbeuken van de gotische kerken en kathedralen krijgen zo een equivalent in de ongrijpbare hoogte van hun torens en spitsen. Rogiers beeldcomposities zijn eveneens een uitgekiend samenspel van horizontale en verticale ruimte- en bewegingslijnen. Eenzelfde balans vinden we terug in de polyfonie van **Du Fay** en tijdgenoten: voor het eerst in de geschiedenis van de muziek krijgt de horizontale opeenvolging van noten – de melodie – een krachtig verticaal tegengewicht: de samenklanken, zorgvuldig geplaatste interval-

len. Het resultaat is een 'punctum contra punctum'-constructie als totaliteit van de muzikale ruimte in al haar aspecten.

In een volgende componistengeneratie wordt dit spel met lijnen doorgetrokken door **Johannes Regis**: hij kiest voor een bewuste positionering van verticale sonoriteiten, harde textuurcontrasten en strategisch geplaatste, expliciete alteraties. Zo slaagt hij erin het oor van de luisteraar te leiden naar onverwachte, zelfs vreemde muzikale ervaringen. Ook Rogier zet de ruimte in om de toeschouwer op subtiele wijze te beïnvloeden: hij schept onrust via kleine ingrepen in een schikking, een perspectief, een (wan)verhouding, zodat een instabiel schouwspel ontstaat dat het gemoed beweegt. Het dubbele perspectief van de achter het kruis gepositioneerde ladder op zijn *Kruisafneming*, is een goed voorbeeld van dit spel met ruimte en ruimtebeleving.

Uit Rogiers oeuvre spreekt een analytische benadering, met aandacht voor elk element afzonderlijk. **Antoine Busnoys** is wellicht de componist die deze tendens muzikaal het dichtst benaderd heeft: om de ruimtelijke integriteit van alle stemmen te garanderen, zorgt hij ervoor dat partijen elkaar zelden kruisen en dat de tenor geïsoleerd wordt als muzikaal fundament. Een analytische geest schept ook mogelijkheden om met die afzonderlijke bouwstenen inhoudelijke verbanden te gaan leggen. Rogier demonstreert deze kunst in zijn *Gerechtigheidsstaferelen*, bedoeld voor de raadszaal van het Brusselse stadhuis. Hier legt hij verbanden tussen de personages in het Herkenbald-tafereel – waarin een verkrachter wordt ontmaskerd en bestraft – door lichaamshoudingen te echoën. Op analoge wijze komen we meer

te weten over het karakter van de figuren: zo zijn Herkenbald en de moeder van de verkrachter prominent verticaal opgesteld – een houding die zowel rechtschapenheid als spanning verraadt. Geometrie wordt hier getransformeerd tot expressie, inhoud en symboliek.

In dit opzicht lijkt **Johannes Ockeghem**, geboren in Saint-Ghislain omstreeks 1410/1420, een muzikale tegenpool van Rogier. **Ockeghem** componeert vrij, met melodieën die zich ontplooiën naar het ritme en de inhoud van de tekst en met een voorkeur voor asymmetrische zinnen – een grilligheid die ook het oeuvre van de jongere **Alexander Agricola** tekent. Lijnen worden vervlochten tot een filigraanwerk van muziek, zonder rustpunten en voortgedreven door een innerlijke drang naar een eindpunt. In zijn boek *De Vlaamse Polyfonie* verwoordt Ignace Bossuyt de essentie van deze kunst als volgt: 'Ockeghems muziek opent een wereld die aan de 'zwaartekracht' lijkt te ontsnappen, onaards en mystiek, veeleer streng-gotisch en los van concrete betekenissen dan menselijk-renaïssancistisch, waarin de taal zich via de muziek blootgeeft'. Het doorbreken van ruimtelijke grenzen dus, een hang naar abstract constructivisme waarvan de contouren verborgen blijven. Bij Rogier is de aandacht voor vorm en lijn even prioritair, maar wordt een minder atmosferische en meer plastische stijl gehanteerd.

De kracht van het werk van **Ockeghem** en Rogier ligt niet enkel in het sublieme spel van weergave van de ruimte, maar ook in de minutieuze invulling van die ruimte. De term 'horror vacui' is echter niet toepasselijk in dit opzicht: beide kunstenaars lijken zich door vormen en structuren net van het juk van het 'moeten'

te willen bevrijden en de beeldtaal helemaal zelf in de hand te willen houden zonder irrationele drijfveren.

Het denken rond ruimtelijkheid en vormgeving intrigeerde ook **Nicolas Champion**. Deze Luikse componist speelt met proporties in zijn muzikale vormontwerpen, houdt van symmetrie en cyclische concepten, kiest voor gelaagde texturen en opeenstapelingen van contrasterende motieven.

De religieuze ervaring is ook een element dat in de verschillende kunsttakken parallel wordt verwerkt: zowel de gotische kerken, als Rogiers schilderijen en de 15de-eeuwse polyfonie verraden een diepgewortelde religieuze inspiratie, die met het verglijden van de late middeleeuwen een meer spirituele, individuele invulling heeft gekregen. In elk van deze gevallen doet zich overigens de paradox voor, dat opperste piëteit slechts veruiterlijkt kan worden op niet-transcendentale wijze – in een spits bouwwerk, een aangrijpend tafereel, een schrijnende dissonant: de hele werkelijkheid wordt tastbaar, ook de religieuze.

Het is interessant om te zien hoe in het oeuvre van Rogier personages individuele gelaatstrekken en fysieke kenmerken krijgen toegemeten en hoe de afstand tussen goddelijke en menselijke figuren wordt verkleind. De personages staan in een aardse realiteit, zijn niet langer zo abstract afgebeeld dat ze de werkelijkheid ont- of overstijgen. Bij Rogier is de gekruisigde Christus ook geen goddelijke gestalte meer: hij is een grauw, leeggebloed menselijk lichaam dat aan het kruis de grenzen van zijn krachten heeft ontmoet. Deze tendens tot het waarderen en tonen van het menselijke wordt ook wel gelinkt aan de moderne devotie: een

spirituele beweging waarin binnen een goddelijk raamwerk aandacht bestond voor het gewone, dagelijkse leven. Muzikaal is de beweging vaak geassocieerd met (alweer) **Johannes Ockeghem**, de ‘muzikale mysticus’. Deze verwereldlijking kent ook een pendant in de profanisering van het gotische kerkgebouw: waar ornamenten voorheen voorbehouden waren voor de heilige binnenruimte, wordt in de gotische architectuur ook het exterieur zorgvuldig ‘aangekleed’.

Terugkerende thema's: beelden in klank | klanken in beeld

Naast historische en esthetisch-filosofische raakpunten, zijn in Rogiers kunst en de muziek van de 15de eeuw ook inhoudelijke parallellen te vinden. Zo valt op dat de figuur van Maria een prominente rol speelt. Rogier baseert zich daarbij op bestaande beeldschema's, maar voegt eigen elementen toe en creëert met de Lucasmadonna zelfs een nieuw prototype. Zoals het concertluik ‘**Beata Maria**’ (‘**Compassio**’) en mariale composities uit ‘**Het oor van Rogier**’ en ‘**L'Essence des Sens**’ overtuigend aantonen, gaven de polyfonisten een eigen, gediversifieerde invulling aan de mariaverering: niet alleen door het verklanken van lofdichten (*O flos flagrans*) en gebeden (*Verbum bonum, Vergene bella, che di sol vestita*), antifonen (*Gaude Maria Virgo, O florens rosa, Ave Regina, Regina caeli, Mater Patris*) of verhalende Bijbelteksten (*Stabat Mater, Missa Ecce Ancilla*) te harer ere, maar ook door het vermenschlijken van haar figuur en het bezingen van dit vrouwelijke ideaal in profane composities die eerder passen binnen het idioom van de hoofse liefdeslyriek (*Espris d'amours*).

De passie, het lijden en de kristallisering van dat lijden in de traan genieten zowel bij Rogier als bij zijn muzikale tijdgenoten veel interesse. Rogiers ingehouden, maar emotioneel geladen taferelen zijn voor onze streken nieuw en heel anders dan de veelal onbewogen, afstandelijke beelden die primeerden in de middeleeuwse kunst. Zoals blijkt uit ‘**Le Don des Larmes**’ wordt ook in de muziek de traan niet geschuwd en zelfs met naam genoemd – zoals in *Les Larmes* van Pullois – of gesuggereerd (*Mon cuer pleure*). In de 15de-eeuwse polyfonie is lijden na liefde misschien wel het belangrijkste thema: het lijden in al zijn vormen en gradaties, van melancholie (*Adieu ces bons vins de Lannoys*), liefdesverdriet (*Adieu mes tres belles amours, Adieu mon amoureuse joye*) en onzekerheid (*Las, que fery ? Ne que je devenray*), tot intens verdriet (*Ne je ne dors ne je ne veille*), rouwklacht (*Deuil Angoiseus, Doleo super te, Absalon fili mi*) en wanhoop (*De profundis clamavi, Du tout plongiet, L'eure est venue*) – van chanson over *Déploration* tot *Lamentatio*.

1400, het jaar waarin volgens oude voorspellingen de antichrist naar de aarde zou komen, blijkt uiteindelijk niet het geboortjaar van de verschrikking te zijn geweest, maar van een concentratie aan artistieke excellentie. Geen herfsttij der middeleeuwen, maar een feest van hoogstaande kunst die complex en gelaagd is van makelij, onverklaarbaar efficiënt en expressief is, maar vooral een bovenaardse en onvergankelijke schoonheid bezit.

Dra. Sofie Taes, Alamire Foundation | OE Musicologie K.U.Leuven

WOENSDAG 28.10 | 21.30U
STADHUIS

Extra activiteiten

CONCERTINLEIDING

Met woord en beeld zorgt musicologe Sofie Taes voor een toelichting bij de vijf concerten van het festival.

DONDERDAG 29.10 | 17.30U
SINT-PIETERSKERK (GRATIS TOEGANG)

LEUVEN FRINGE FESTIVAL

In de rand of de 'fringe' van Passie van de Stemmen vindt het Leuven Fringe Festival plaats. Liefhebbers van polyfonie (ensembles en koren) uit Vlaams-Brabant krijgen de kans om deze prachtige muziek zelf op een podium te brengen. Het evenement is geconcipieerd als een open muziekfestival waarvoor iedereen zich kon inschrijven. Uit de vele kandidaten selecteerde Capilla Flamenca drie ensembles die zij in de aanloop naar het optreden intensief begeleiden: blokfluitensemble Estampie, vocaal ensemble De Corde en de leerlingen van het Stedelijk Conservatorium Leuven. Het klinkende resultaat van hun gezamenlijke inspanningen wordt voorgesteld op 29 oktober. *Een initiatief van Capilla Flamenca met de steun van de Provincie Vlaams-Brabant*

VRIJDAG 30.10 - ZATERDAG 31.10

INTERNATIONAL REMA CONFERENCE

De koepelorganisatie Réseaux Européen de Musique Ancienne houdt tijdens Passie van de Stemmen een internationale conferentie in Leuven over oude muziek en beeldende kunst.

Praktische info

TICKETS

- **In&Uit Leuven,**
Naamsestraat 1 - 3000 Leuven
016|20 30 20
(van dinsdag tot vrijdag: 10u-17u; gesloten in het weekend, op maandag en feestdagen)
- Online via **www.3oCC.be**
- **Concertbalie:**
45 minuten voor aanvang van de voorstelling kunnen aan de balie op de concertlocatie tickets worden aangekocht

TICKETPRIJZEN

Voor alle festivalconcerten worden twee prijzen gehanteerd:

- standaardprijs: €12
- prijs met korting (-26, +55, groepen): €10

Voor meer informatie en voorwaarden:

www.3oCC.be | 016|23 84 27

LOCATIES

- Sint-Pieterskerk, Grote Markt - 3000 Leuven
- Kapel Romaanse Poort, Brusselsestraat 63 - 3000 Leuven
- Predikherenkerk, O.L.Vrouwstraat - 3000 Leuven
- Museum M, Leopold Vanderkelenstraat 28 - 3000 Leuven

